DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.52456>

Authenticity process is conducted by

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 25-08-2021

Kabul Tarihi: 15-10-2021

On-line Yayın: 31-10-2021

ArticleType: Research article

Submitted: 25-08-2021

Accepted: 15-10-2021

Published Online: 31-10-2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Keleş, E. (2021). Kara Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Emir Kara Yusuf Baranî: Mücadelesi ve Şahsiyeti. *Journal of History School*, 54, 3247-3263.

KARA KOYUNLU DEVLETİ'NİN KURUCUSU EMİR KARA YUSUF BARANÎ: MÜCADELESİ VE ŞAHSİYETİ

Erol KELEŞ¹

Öz

Moğol işgali sırasında Doğu Anadolu'ya geldikleri kabul edilen Kara Koyunlu Türkmenleri, İlhanlı Devleti'nin parçalandığı dönemde ortaya çıkan hâkimiyet mücadelelerini değerlendirerek, kendilerine bir yurt bulmayı başarmışlardır. Evvela Erzurum-Musul arasında konargöçer Türkmenleri etrafına toplayan Bayram Hoca'nın beyliğin temellerini attığı söylenebilir. Ancak gerek bu dönemde, gerekse Kara Mehmed döneminde Kara Koyunluların Celayirlilere bağlı hareket ettikleri bilinmektedir. Böyle bir dönemde tarih sahnesine çıkan Kara Yusuf, evvela hanedan içerisindeki liderlik kavgasını kazanmış, akabinde Celayir Hanedanlığı'na son vererek bağımsızlığını ilan etmiştir. Emir Timur'a karşı yılmadan verdiği mücadeleler sayesinde Türkmen aşiretlerini bayrağı altında birleştirirken, aynı zamanda Batı İran, Azerbaycan ve ata yurdu Doğu Anadolu'yu içine alan devasa bir ülkeye sahip olmuştur. Bir aşiretten büyük bir devlet ortaya çıkaran Kara Yusuf hakkında yeterli derecede bir çalışmanın yapılmamış olması dikkatimizi bu konuya celbetmiştir. Çalışmayı hazırlarken öncelikle dönemin müşahidi olan kaynaklar esas alınmakla birlikte, yine aynı dönemde Doğu Anadolu ve Azerbaycan'ın siyasi, sosyal ve iktisadi vaziyeti hakkında bilgi veren seyyahların kayıtları ile Mısır, Suriye ve Türkistan gibi farklı coğrafyalarda yazılan eserler de ihmal edilmemiştir. Bu kaynakların yanı sıra konuyla ilgili gerek yerli gerekse yabancı araştırma eserlerinden de istifade edilmiştir. Bu bağlamda Kara Koyunlu Devleti'nin

¹ Dr. Araştırmacı, Milli Eğitim Bakanlığı, Malatya/Türkiye, erklks44@hotmail.com, orcid: 0000-0002-1717-212X

kurucusu Kara Yusuf'un mücadelelerini ve onun ön plana çıkan bir takım kişisel özelliklerini ele alan bu çalışmanın Türk tarihine katkı sağlayacağını ümit etmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Kara Yusuf, Türkmen, Aşiret, Celayir, Erciş.

Founder of The Qara Qoyunlu State, Amir Qara Yusuf Baranî: His Struggle and Personality

Abstract

Qara Qoyunlu Turkmans, who are accepted to have come to Eastern Anatolia during the Mongolian occupation, managed to find a homeland for themselves by evaluating the struggles for domination that arose during the disintegration of the Ilkhanid State. First of all, it can be said that Bayram Hodja, who gathered the nomadic Turkmens around him between Erzurum and Mosul, laid the foundations of the principality. However, it is known that both in this period and in the period of Qara Muhammad, the Qara Qoyunlu people acted in accordance with the Djalairs. Qara Yusuf, who came to the stage of history in such a period, first won the fight for leadership in the dynasty, then declared his independence by ending the Djalair Dynasty. Thanks to his tireless struggles against Amir Timur, he united the Turkman tribes under his banner, while at the same time possessing a huge country that included Western Persia, Azerbaijan, and Eastern Anatolia, his ancestral homeland. The fact that no adequate study has been done about Qara Yusuf, who created a great state from a tribe, has drawn our attention to this issue. While preparing the study, primarily the sources that were witnesses of the period were taken as the basis, but the records of the travelers who gave information about the political, social and economic situation of Eastern Anatolia and Azerbaijan in the same period and the works written in different geographies such as Egypt, Syria and Turkistan were not neglected. In addition to these sources, both domestic and foreign research works related to the subject were also used. In this context, we hope that this study, which deals with the struggles of Qara Yusuf, the founder of the Qara Qoyunlu State, and some of his prominent personal characteristics, will contribute to Turkish history.

Keywords: Qara Yusuf, Turkman, Tribe, Djalair, Arjish.

GİRİŞ

Türk tarihinde devlet kuran ve bu maharetlerinden dolayı ön plana çıkan Bumin Kağan, Alp Tigin, Selçuk Bey, Osman Gazi ve Mustafa Kemal gibi çok sayıda lider ismi sayılabilir. Aralarına daha pek çok ismi dahil edebileceğimiz bu insanlar, zor süreçlerde inisiyatif alıp, toplumların gidişatını etkileyebilmişlerdir. XIV. yüzyılın sonlarında tam bir karmaşa içerisinde geçen Doğu Anadolu, Azerbaycan ve İran coğrafyaları böyle bir sürece sahne olmaktaydı. Bir yandan İlhanlı bakiyeleri arasındaki hâkimiyet mücadeleleri, diğer yandan Ak Koyunlu

ve Kara Koyunlu Türkmen aşiretlerinin özellikle Doğu Anadolu'daki bitmeyen sürtüşmeleri bölgeyi sosyo-iktisadi anlamda bir çıkmazın eşiğine getirmişti. Bütün bunlar yetmezmiş gibi sözü edilen bölge bir de Timur'un (1370-1405) seferleriyle iyice hırpalanıyor ve istikrarsızlığa sürükleniyordu.

İşte bu çalışma yukarıda bahsedilen siyasi ortamda önce kendi aşireti içerisindeki mücadeleyi kazanmış, ardından bölgeyi ele geçiren Emir Timur gibi cihanşümul bir gücün karşısına çıkmaktan korkmamış Kara Yusuf Baranî'nin siyasi ve askeri faaliyetlerini ele almaktadır. Ancak çalışmada esas konuya geçmeden Kara Yusuf'un tarih sahnesine çıkışından evvel Kara Koyunlu aşiretinin menşei, Anadolu'ya gelişi ve Kara Yusuf'a kadar olan siyasi, askeri gelişmeleri kısaca ele alınmıştır.

Kara Koyunlu tarihi ile ilgili pek çok eser kaleme alınmıştır. Başta Faruk Sümer'in "Kara Koyunlular" adlı çalışması olmak üzere, İsmail Aka'nın "İran'da Türkmen Hâkimiyeti", M. Halil Yinanç'ın İslam Ansiklopedisi'ndeki "Cihanşah" maddesi, A. Sadık Erzi'nin Belleten'deki "Ak Koyunlu ve Kara Koyunlu Tarihi hakkında Araştırmalar", Arayancan, "Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihanşah", M. Yasin İşgüzar'ın "Kara Koyunlu Hükümdarı Kara Yusuf ve Dönemi (1389-1420)" adlı eseri bunlardan bazılarıdır. Biz de bu çalışmamızla bir aşiretin liderliğinden bir devletin inşasına uzanan zorlu bir mücadeleyi kararlı bir şekilde yürüten Kara Yusuf'un sözü edilen başarılarının hikâyesini ön plana çıkarmayı düşünmekteyiz.

YÖNTEM

Bu çalışmamızda Kara Koyunlu Devleti'nin kurucusu Kara Yusuf Baranî'nin siyasi, askeri mücadeleleri ve öne çıkan bir takım şahsi özellikleri incelenmiştir. İlk bölümde Emir Kara Yusuf'un mensubu bulunduğu aşiretin menşei, Anadolu'ya gelişi ve aşiretin beyliğe dönüştüğü Bayram Hoca ve Kara Mehmet dönemleri teferruata girmeden açıklanmıştır. Daha sonra evvela dönemin kaynakları taranmış, yetersiz kalınan yerler ise, konuyla ilgili çalışılan başlıca araştırma eserlerinden istifade edilerek ortaya konmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Kara Yusuf'un çocukluğu ve gençlik dönemleri hakkında kaynaklarda bilgi olmadığından doğrudan O'nun aile içerisindeki beylik mücadelesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Kara Yusuf Baranî'nin gerek Anadolu'daki en güçlü rakipleri Ak Koyunlularla ve gerekse Timurlulara karşı ata yurdunu müdafaası, bağımsız bir devleti inşası tafsilatlı şekilde incelenmiştir. Son bölümde ise, Kara Yusuf Baranî'nin kişisel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümlerle ilgili hem Anadolu, hem de Türkistan, Suriye ve Mısır sahasında

kaleme alınmış başlıca vekâyinâmelerden faydalanılmıştır. Kara Yusuf'un Osmanlı ile olan münasebetleri konusunda daha çok Osmanlı kaynaklarından tercih edilmiştir. Diğer yandan bölgede Ermeni din adamlarının tuttukları kayıtlar ile seyyahların raporları da olayların görgü şahidi olmaları hasebiyle istifade edilen kaynaklar arasındadırlar.

a. Kara Koyunluların Anadolu'ya Gelişi ve İlk Faaliyetleri

Soylarını Oğuz Han ahfadından Deniz Han'a dayandıran Kara Koyunlu hanedanı (Atsız, 2013, s. 203-204; Kırzioğlu, 1952, s. 39; Gündüz, 2009, s. 66), Türkistan'ın Gazgirt bölgesinden Azerbaycan'a, oradan da Bitlis ve havalisine göç etmiştir (Devletşah III, 1977, s. 457). Ancak ne zaman geldikleri konusu tartışmalı olsa da 30 bin çadırdan oluşan Kara Koyunlular, Moğol işgali sırasında Türe Bey adıyla bilinen liderlerinin idaresinde Türkistan'dan Maverâünnehr'e, oradan da İran üzerinden Doğu Anadolu'ya gelerek yerleşmişlerdir (Sümer, 1992, s. 35-36; Tongan, 1981, s. 363).

İlhanlıların son hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın 1335'te geride veliaht bırakmadan ölümü, başlıca Moğol aşiretlerinin iktidar mücadelelerini de beraberinde getirmişti (Spuler, 2011, s. 144-154). Bu hengâmede Sutaylılarla birlikte hareket ettikleri görülen Kara Koyunlu Türkmenlerinin siyasi alanda ufku açılmaya başlayacaktır. Nitekim bölgede güçlü bir merkezi otoritenin yokluğu ve daha sonraki dönemde ise Timur istilalarıyla artan istikrarsızlıklar başlıca Türkmen boy ve topluluklarının Kara Koyunlular etrafında bütünlüşmesini sağlayacaktır (Golden, 2012, s.375).

Kara Koyunluların Anadolu'daki varlığı hakkında ilk bilgiler 1365-66 yılında liderleri Bayram Hoca (ölümü 1380) ile başlamaktadır (Sümer, 1970, s. 108). Kısa sürede hâkimiyet alanını genişleten Bayram Hoca, Erzurum'dan Musul'a kadar uzanan alanda bir beylik kurmak suretiyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun uç bölgelerinde Türkmen hakimiyetini tesis etmiştir (Yıldız, 2007, s. 173). Bu arada Bayram Hoca'nın Sultan Üveys'e ödemek zorunda olduğu yıllık vergiyi göndermemesi ve bazı beylerin kıskırtmaları Celayirliyle Kara Koyunluları 1369 ve 1371'de karşı karşıya getirmiştir. Her defasında geri çekilmek zorunda kalan Bayram Hoca hakkında son kayıt O'nun 1380 yılında öldüğüne dairdir (Sümer, 1992, s. 41-42). Kısa süre içerisinde yeri, yeğeni ya da oğlu olduğu hâlâ tartışılan Kara Mehmed (1380-1389) tarafından doldurulmuştur.²

² Bayram Hoca ile ilgili son bilgi onun ölüm tarihine aittir. İbn Hacer, 1380 yılı hadiseleri arasında Musul hâkimi olarak tanıdığı Bayram Hoca'nın öldüğünü ve yerine kardeşi Berdi Hoca'nın

Bu dönemde Kara Koyunlular, Celayirlilerin güdümünde faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Devletşah'ın, Mirza İskender'den bahsederken, Kara Koyunluların, Celayirlilerin çobanlığını yaptığı yönündeki kaydı da bunu teyit etmektedir (Devletşah, III, 1977, s. 457). Kara Mehmed'in güçlenmeye başladığı bu dönemler aynı zamanda Timur'un bölgeye girdiği bir zamana denk gelmekteydi. Hazırlıksız yakalandığı tahmin edilen Kara Mehmed, bölgedeki pek çok yerel yönetimin aksine Timur'a boyun eğmemiş, ancak karşısında tutunamayarak Memlukların Malatya Valisi Mintaş'a sığınmak zorunda kalmıştır (28 Temmuz 1386) (Tagrıberdi, 2013, s. 257). Daha sonra bölgedeki sarp araziye kullanarak kendisini ve etrafındaki Türkmenleri korumasını bilmiştir (Yezdi I, 2013, s. 302-305; T'ovmaMetsobets, 1987, s. 12; Mirhând 1358, s. 1047; Tagrıberdi, 2013, s. 258). Timur ise Muş, Ahlat, Adilceva'z'ı alarak Aladağ'a gelmiş ve bir süre sonra tekrar İran'a dönmüştür (Şâmi, 1987, s. 125,186).

Timur'un çekilmesinden sonra Celayir emirlerinin teşvikiyle 1388 yılı ilkbaharında Kara Koyunlu Türkmenleri Tebriz'i ele geçirdiler. Bundan bir yıl sonra Kara Mehmed, Sa'dluoymağına mensup Kara/Pir Hasan'la³ girdiği bir mücadele sırasında hayatını kaybetmiştir (Tıhranî I, 1993, s. 34). Bu oymak Kara Koyunlularla akraba idi (Hâfız-ı Ebru I, 1992, s. 169). Anlaşılan Pir Hasan bu galebe neticesinde, Kara Mehmed'in Doğu Anadolu'daki Türkmenler üzerindeki itibarını kazanmak istemişse de bunda başarılı olamamıştır. Çünkü çok geçmeden, karşısında daha azimli ve kararlı Kara Yusuf Baranî'yi⁴ bulacaktır (1389-1420) (Devletşah, III, 1977, s. 457; Uzunçarşılı, 2011, s.180-181).

b. Kara Yusuf Baranî'nin Tahta Geçışı

Pir Hasan'la mücadeleye girişen Kara Yusuf, birçok muharebeden sonra Suriye'deki Döğerler'in reisi Salim Bey'in ara girmesiyle kısa süreli de olsa bir barış dönemine girmiştir (Sümer, 1953, s. 144). Ancak 1391'de Pir Hasan'ın

geçtiğini bildirmektedir (Sümer, 1992, s. 44-45). Z. V. Togan ise, Kara Mehmed'in Bayram Hoca'nın oğlu olduğu görüşündedir (Togan, 1981 s.363).

³ Pir Hasan'ın İran müelliflerinin Kara Koyunlu hanedanının amcaoğulları olduklarını söyledikleri Sa'dlu kabilesi beylerinin cedit olması ihtimali vardır (Sümer, 1992, s. 54-55).

⁴ Kara Koyunlu hanedanına atfedilen "*Baranî*" nisbesi hakkında bkz. (Sümer, 1992, s.16-19; Togan, 1981, s. 46, 363; Agacanov, 2004, s. 204-207) *Baran* ya da *Beran* kelimesinin Türk toplulukları arasında *koç*, *burulmuş koyun* anlamına geldiğini ifade ederek bunların eski Bulgar Türklerinin bir bölümü olup, Anadolu'da yaşayan Ayaşlu oymağı ile birlikte adları belgelerde anılan *Berendi* (*Berenli*) boyu ile 915 yılında yazılan Taberi'nin eserinde, Horasan'ın kuzey kesiminde yaşadığı bildirilen Baranlı Türkleri olduğunu belirtmektedir Bugün Başkurtlar ve Kazanlılar erkek kuzuya *Bazen* demektedirler.⁴ Bu bilgiler koç anlamına gelen Baran kelimesinin çok eski Türk boyları ile ilgili olduğunu ve Türkçe olduğunu ortaya koymaktadır ((Mehmet Eröz, 2015, s. 85-86).

ölümüyle bu güçlü Türkmen oymağı Kara Yusuf'un idaresinde devletin büyümesinde büyük rol üstlenmiştir. Tihranî, Kara Yusuf'un, Kara Yülük Osman Bey'den aldığı yardım neticesinde Pir Hasan'a ağır bir darbe vurduğunu, tutsak ettiği Pir Hasan'ı ise, Emir Timur'a gönderildiğini kaydetmektedir (Tihranî I, 1993, s. 35).

1391 yılında Tebriz'e giren Kara Yusuf, burada bir muhafız kıtası bırakarak Türkmen obalarının yoğunlukta olduğu ata yurdu Doğu Anadolu'ya ve yaylağı Aladağ'a, gelmiştir (Sümer, 1977, s. 296). Zira Kara Yusuf, esas gücünü bölgedeki Türkmenlerden almaktaydı. Tam bu sıralarda Anadolu sınırına dayanan Timur, Ak Koyunlu ve Kara Koyunlulara haber gönderip kendisine itaat etmelerini istedi. Kara Koyunlulardan olumlu yanıt alamayınca bölgeye ikinci kez girme kararını aldı (Kafalı, 1979, s. 341).

1394 yılında Timur'un Doğu Anadolu'ya girdiği haberi üzerine, Muş dolaylarında bulunan Kara Yusuf ve Türkmenler hızla bölgeden uzaklaştı (Grousset, 2010, s. 473). Yörede fazla kalmayan Timur ise, Van Gölü kuzeyindeki Aladağ'a uğramış, burada birkaç gün yayladıktan sonra AydınKalesi'ne gidip, kale halkından aman malı almıştır. Üç-Kilise (Bugünkü Eçmiyazin)'de kaldığı sırada Erzincan hâkimi Mutahharten ile Kara Yülük Osman Bey'in bağlılığını kabul eden Timur (Tihranî I, 1993, s.47; Esterâbâdî, 2014, s. 436; Arabşah, 2012, s. 192; Aka, 1991, s. 20), ileri harekâtına devam ederek Mısır Hoca'nın tasarrufunda bulunan AvnikKalesi'ni muhasara etmiştir. (Şâmî, 1987, s. 187; T'ovmaMetsobets, 1987, s.35). Kara Koyunlular, dış kalede başarı gösteremeyince iç kaleye çekilip, kapıyı kapattılar. Bununla birlikte Timur'un gazabından çekinen Mısır Hoca, elçi göndererek bağışlanmasını istemişti. Timur'un, Mısır Hoca'nın bizzat gelmesini istemesi, Kara Koyunlu Beyi tarafından tereddütle karşılanmış olacak ki, direnişi devam ettirme kararı almıştır. Ancak her geçen gün erzakın azalması Mısır Hoca'ya kaleyi teslim etmekten başka bir yol bırakmamıştı (Şâmî, 1987, s.187-190; Yezdî I, 2013, s. 490-497; Konukçu, 1999, s. 38-40). Nihayet Avnik Kalesi, kırk üç gün süren bir kuşatmanın sonucunda Mısır Hoca'nın teslim olmasıyla Timur'un eline geçmiş oldu. Kalenin komutasını Emir Atlamış'a veren Timur, yöreden ayrıldı (Yezdî I, 2013, s. 498; Esterâbâdî, 2014, s. 424). Teslim olan Mısır Hoca ise, Mardin Meliki İsa ile birlikte Sultaniye'ye ve oradan da Semerkand'a gönderilmiştir (Mirhând V, s. 1068-1069).

Timur'un Gürcistan ve oradan da Toktamış üzerine yürüdüğü esnada Kara Yusuf, ilk olarak atalarının yurduna dönerek Erciş'i geri aldı. Bunun üzerine Timur ise kendisini metbu tanımak şartıyla, Van ve çevresinin hâkimliği uhdesinde bırakmış olduğu Emir İzzeddin Şir'iAvnik Emiri Atlamış ile Kara

Koyunluların üzerine göndermiştir. Küçük çaplı bir çatışmadan sonra taraflar aralarında anlaşmışlardır (T'ovmaMetsobets, 1987, s. 36). İzzeddin Şîr'e yardım amacıyla gelmiş olan Atlamış, yönetimi altındaki Avnik Kalesi'ne dönerken, Erciş civarında Kara Yusuf'un baskını sonucunda tutsak alınmıştır (1395) (Şâmî, 1987, s.154-156; T'ovmaMetsobets, 1987, s. 37). Askerlerinin bir kısmı öldürülen, bir kısmı da esir alınan Atlamış, Timur'un yakın adamlarından ve çok sevdiklerinden bir emir idi. T'ovma'nın kaydına göre, Kara Yusuf, Atlamış'ı Mısır'a yani Memlûk hükümdarı Berkuk'a göndermiştir (T'ovmaMetsobets, 1987, s. 37).

c. Kara Yusuf'un Osmanlı'ya sığınması

Timur'un Hindistan seferinden dönüp Azerbaycan'a gelmesinden sonra (1399-1400) Kara Yusuf, Van Gölü çevresindeki atalarından kalma yurdunu tahliye ederek Musul'a çekildi (Sümer, 1992, s. 60). Diğer yandan Timur'un torunu Emirzade Rüstem'in Bağdat üzerine yürüyüşünü haber alan Sultan Ahmet Celayir,⁵ Bağdat'ı terk ederek Kara Yusuf'un yanına geldi. Bağdat'a tekrar beraber girdilerse de Timur'un Bingöl'de bulunduğunu ve Sivas'a yürüyeceğini öğrenince Sultan Ahmed, Kara Yusuf'la Memluk Devleti'ne sığınmaya karar vermişlerdir (Mirhând V, 1358, s. 1096). Kabul edilmeyince Osmanlı topraklarının yolunu tuttular (Arabşah, 2012, s. 179). Takriben dokuz ay kadar Yıldırım Bayezid'in yanında kalan Kara Yusuf (Bitlisî, 2007, s. 20), tekrar Irak-ı Arab taraflarına dönüp Bağdat'ı ele geçirmişse de Timur'un gönderdiği kuvvetler karşısında yenilip Suriye'ye çekilmiştir. Şam nâibi Kahire'den gelen emir üzerine Kara Yusuf ile Sultan Ahmed'i Şam (Dımaşk)'da bir kaleye hapsedmiştir (Tıhranî I, 1993, s. 55).

Timur, Memluk Sultanı Ferec'e elçi göndererek İslam beldelerini yağmalayan, hac kabilelerini soyan bir şaki olarak nitelendirdiği Kara Yusuf'un idam edilmesini, Ahmed Celayir'in ise kendisine teslim edilmesini istemiştir (Şâmî, 1987, s.298-299). Bunun üzerine Memluk Sultanı, Şam Naibi Mahmudi'ye her iki sığınmacının idam edilmesi emrini yolladı. Ancak Şam naibi o sıralarda sultanı tahttan indirme planları yapmaktaydı. Belki onların desteğini alırım düşüncesiyle idam emrini yerine getirmediği gibi serbest de bırakmıştır (Sümer, 1992, s. 67-68). Gerek hapiste ve gerek oradan kurtulduktan sonra

⁵ Devletşah, Sultan Ahmet'in musiki ve ilimde mahir olduğu, eserlerinin bazı kesimler tarafından okunduğunu belirtilmektedir. Fakat aynı zamanda katil ve güvenilmez bir adam olduğunu da zikreder. Ayrıca afyon kullandığı, durup dururken asalet sahibi insanları tahkir ettiği ve öldürttüğünü de belirtir. Nihayet onun babasının çobanlarından biri olan Kara Yusuf tarafından öldürüldüğü aynı eserde ifade edilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Devletşah III, 1977, s.370-372).

birbirlerine dost kalacaklarını yeminle teyit eden Sultan Ahmet ve Kara Yusuf memleketlerine dönüp Bağdat'ı Timur'un torunu Mirza Ebu Bekir'in elinden almışlardır.

d. Kara Yusuf'un Ata Yurduna Dönüşü ve Faaliyetleri

Timur'un Ankara Savaşı'nda(28 Temmuz 1402) Osmanlı'ya büyük bir darbe indirip, Anadolu'yu boşaltması üzerine Kara Yusuf, zor bir yolculuk neticesinde ata yurduna tekrar dönebilmiştir (1406) (Mîrhand V, 1358, s. 1134). Dönüşü sırasında Ak Koyunlu Türkmenlerinin lideri Kara Yülük Osman Bey'in mukavemetiyle karşılaşmışsa da bertaraf etmeyi başarmıştı. Neticede ata yurdu Bitlis'e varan Kara Yusuf, şehrin hâkimi Şeref oğlu Emir Şemseddin, tarafından armağanlarla karşılanmıştır. Kara Yusuf ise bu yardımı karşılığında ona kızını ve dahi Bitlis, Ahlat, Hınıs ve Muş şehirlerinin yönetimini vermiştir (Şerefhan, 1990, s. 434; Tihranî, I, 1993, s.32; T'ovma Metsobets, 1987, s.57-58). Hatta Şerefhan, Kara Koyunlu beyinin buna dair fermanını atalarının evrakı arasında bularak eserine koymuştur (Şerefhan, 1990, s. 435-436). Diğer taraftan Kara Yusuf, Timur'a itaat edip kendisine karşı düşmanca davranmaya başlayan Van hâkimi İzzeddin Şir'in üzerine yürüyerek onu mağlup etmiş ve hâkimiyetini kabul ettirmiştir (Mîrhand, V, 1358, s. 1135; T'ovma Metsobets, 1987, s. 58).

Van hâkimi İzzeddin, Kara Koyunlu beyinin tabiiyeti altına girmiş olmakla beraber bu durumdan kurtulmanın da yollarını aramıyor değildi. Bu maksatla Azerbaycan ve Irak-ı Acem'e hâkim bulunan Ebu Bekir'e gizlice yolladığı haberde Kara Yusuf'un gün geçtikçe kuvvetlendiği, şimdi hakkında gelmezse ileride bunun çok müşkül olacağını söyleyerek Timurlu şehzadesini Kara Koyunlu beyinin üzerine yürümeye tahrik etti. Gerçekten Kara Yusuf'un döndüğünü duyan Türkmen beyleri, aşiretleriyle birlikte onun bayrağı altında toplanmaya başlamışlardı. Bu boy, oymak ve cemaatler Kara Koyunlu devletinin kurulmasında ve büyümesinde etkin bir rol oynamışlardır. Hatta bunların bazıları Kara Koyunlu ailesiyle kız alıp vermek suretiyle devlet yönetiminde nüfuz sahibi de olmuşlardır. XV. yüzyılın başında Doğu Anadolu'da güçlü bir merkezi otoritenin yokluğu ve diğer taraftan Timur'un askeri faaliyetleriyle artan siyasi istikrarsızlık, bilhassa Doğu Anadolu'nun kuzeyinde yaylayıp Musul taraflarında kışlayan başlıca Türkmen boy ve oymaklarının Kara Koyunlular etrafında bütünleşmesine yardımcı olmuştu (Golden, 2012, s. 375). *Sa'dlu, Duhurlu/Duharlu. Alpavut/Alpagut, Ayinlu, Ağaçeri ve Döğer. Baharlu, Karamanlu, Çekirlu /Cakirlu, Hacılı, Bayramlu* oymakları bunlar arasındaydı (Sümer, 1992, s. 19-32).

Kara Yusuf, bahsi geçen Türkmen aşiretlerinin beylerini yanına alarak evvela Avnik üzerine yürüyerek burayı Doladay'dan almak suretiyle Doğu Anadolu'daki ülkesine tamamıyla sahip oldu (1406) (Sümer, 1992, s. 69; Aka, 2001, s. 4). Bu tarihlerde Timur katından ülkesine dönmekte olan İspanyol elçi Clavijo, Kara Yusuf'un on bin atlı ile Hoy bölgesini tahrip ettiğini ve Erzincan şehrini de kuşattığından söz etmektedir. Clavijo ayrıca bu dönemde Avnik şehrinin Doladay adında bir idarecinin uhdesinde olduğunu belirtmektedir (Clavijo, 1993, s. 202).

Kara Yusuf'un bütün faaliyetlerini haber alan Azerbaycan ve Irak-ı Arab hâkimi Miran Şah oğlu Ebu Bekir, Tebriz'den hareketle Nahçıvan yöresine gelmiştir. Aras kenarında kendisini bekleyen Kara Yusuf'a hücum etmiş, fakat bozguna uğrayarak, önce Tebriz'e oradan da Sultaniye'ye kaçmıştır (15 Ekim 1406) (Handmîr, III, 1934, s.570; Mîrhand V, 1358, s. 1137; Rumlu, 2006, s. 55-57; Andreasyan, 1972, s. 99).

1408 ilkbaharında Ebu Bekir ikinci kez Kara Yusuf'un karşısına çıkmışsa da, Şenb-i Gazan civarındaki Sardrud mevkiinde yine bozguna uğramıştır (Mîrhand V, 1358, s. 1137; Rumlu, 2006, s. 55-57; Sümer, 1992, s. 74-76). Timur'un batı seferleri sonucunda elde ettiği tüm ülkeler, torunu Mirza Ebu Bekir'in Kara Koyunlular karşısında aldığı bu mağlubiyetler neticesinde dört yıl gibi kısa bir sürede elden çıkmıştır. Tabiri yerinde ise Timurlular, Anadolu, Azerbaycan ve Batı İran'dan kovulmuşlardır (Grousset, 2010, s. 438). Diğer yandan Kara Yusuf'un kazandığı bilhassa ikinci zafer, Kara Koyunlu Devleti'nin de kesin olarak kurulduğu anlamına geliyordu (Togan, 1981, s. 364). Zaferden sonra Kara Yusuf başta Bistam Bey olmak üzere bütün emirlerine armağanlar vererek, vilayetlerine dönmelerine izin verdi ve kendisi de yazı geçirmek üzere çok sevdiği yaylağı Aladağ'ın yolunu tutmuştur (Mîrhand V, 1358, s. 1141).

XV. yüzyılın başlarında bölgede seyahat eden Clavijo, Kara Yusuf'un emrinde büyük bir askeri kuvvetin bulunduğunu ve Doğu Anadolu'nun büyük bir bölümüne hükmettiğini bizzat görmüştü (Clavijo, 1993, s. 202). Diğer taraftan 1407'lerde yazılmış olduğu tespit edilen bir Ermeni kaynağının Mardin'den Tebriz'e kadar uzanan sahayı "*Türkistan*" diye tanımlayıp, bu bölgenin hâkiminin Kara Yusuf olduğunu dile getirmesi de ortaya çıkan bu siyasi ve sosyo-kültürel durumu yansıtmaları bakımından önemlidir (Sanjian, 1969, s.129).

e. Kara Yusuf'un Celayirli Sultan Ahmet ile Mücadelesi

Timur'a karşı kazandığı bu zaferler neticesinde oldukça güç kazanan Kara Yusuf, tüm Azerbaycan'ı kontrol eder hale gelmişti. Kara Yusuf'un bu başarıları

kazandığı sırada Ak Koyunlu Kara Yülük Mardin şehrini kuşatmış, tüm çabalarına rağmen kaleyi ele geçirememiş, ancak yöreyi yağmalamıştı. Bu sıralarda Kara Yusuf 1411 yılında Azerbaycan ileri gelenleri ile Türkmen beylerinin bulunduğu bir mecliste oğlu Pir Budak'ı sultan ilan etmiş (Mîrhand V, 1358, s. 1136), aynı yılın sonlarını ise Aladağ'da geçirmiştir. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra 1412 yılı başlarında Muş sahrasına gelip, büyük bir toy vermiş (Rumlu, 2006, s. 101), buradan Diyarbakır üzerinden Mardin'e hücum ederek, Kara Yülük Osman'ı mağlup etmiştir (Sümer, 1992, s. 79-80). Kara Yusuf'un Mardin şehrini ele geçirmesiyle üç asırlık Artuklu hanedanı da son bulmuştur.⁶

İleri harekâtına devam eden Kara Koyunlu hükümdarı, Amid ve Çermik civarında ekili alanları tahrip ederek, Kara Yülük'ü Ergani Kalesi'ne çekilmeye zorlamıştır. Zaman kaybetmeden Erzincan üzerine yürüyen Kara Yusuf, Mutahharten'in oğlu Şeyh Hasan'ın elinden şehri almıştır. Ayrıca yeni bir idari düzenlemeyle Bayburt, Tercan ve İspiri de Erzincan vilayetine bağlayarak, yönetimini güvendiği adamlarından Pir Ömer'e vermiştir (Tihrani, I, 1993, s. 67; Bitlisi, II, s. 363; Rumlu, 2006, s. 78-80). Bölgede geçici de olsa hâkimiyetini kurmuştur. Henüz şehirden ayrılmadan Sultan Ahmed'in Tebriz'e girdiği haberi üzerine Kara Yusuf, önce Aladağ geldi. Nevşehir adı verilen yerde ordusuna bir geçit töreni yaptırıp, Tebriz'e hareket etti Tebriz yakınlarındaki Esed Köyü civarında Sultan Ahmed'in kuvvetleriyle girdiği mücadeleyi kazanarak, onu komutanların ısrarı üzerine öldürdü (İbniArabşah, 2012, s.412; Devletşah III, 1977, s.457; Andreasyan, 1972, s. 101). Daha sonra Sultan Ahmed'in Adilcevaz kalesine hapsedilmiş olan oğlu Alaüddeve'yi ortadan kaldırarak Celayirli Devleti'ne son verdi (Mîrhand V, 1358, s.1142; Uzunçarşılı, 2012, s. 182). Böylece Kara Yusuf Baranî, Celayirli mirasına sahip çıkarak gerçek anlamda bağımsızlığını kazanmış oluyordu (Uzunçarşılı, 1988, s. 268).

f. Kara Yusuf'un Ölümü ve Şahsiyeti

Kara Yusuf'un birbirini izleyen başarıları karşısında Timurlu hükümdarı Şah-Ruh (1405-1447),⁷Azerbaycan, Irak-ı Arap ve kısmen de Irak- Acem'de hâkimiyet tesis edip, O'nu tabi bir hükümdar durumuna getirmek niyetindeydi. Bununla birlikte Kara Koyunlu Türkmenleri ile Timurlular arasında Miranşah'ın öldürülmesi ile ortaya çıkan intikam hissini de ilave etmek gerekir. Önce barış

⁶ Son Artuklu hükümdarı olan Melik Salih'in Kara Yusuf'un adamları tarafından ağılanarak öldürüldüğünü bazı kaynaklar ifade ederler. Tihranî, I, 1993, s.43; Rumlu, 2006, s. 77).

⁷ Şah-Ruh hakkında bilgi için bkz. İsmail Aka, *Mirza Şah-Ruh ve Zamanı*, TTK Yayınları, Ankara 1994.

yoluyla isteklerini gerçekleştirme yolunu seçti. Fakat Kara Yusuf buna yanaşmadı. Akabinde Şah-Ruh'un büyük bir ordu ile üzerine geldiği haberini aldı. Harekete geçeceği sırada hastalanmasına rağmen, ordusuna hareket emri veren Kara Koyunlu hükümdarı, Tebriz'in güneydoğusundaki Ucan yakınlarında hayatını kaybetmiştir. (13 Kasım 1420) (Mîrhand V, 1358, s. 1155; Devletşah III, 1977, s. 457; Bitlisi II, 2007, s.422; T'ovmaMetsobets, 1987, s. 65). İbnTagrıberdi'nin Hasankeyf hâkimi Melik Adil Süleyman el-Eyyubi'nin MısırSultanı'na yazdığı mektupta; “*Kara Yusuf zehirlenerek öldü.*” ifadesi, Kara Koyunlu hükümdarının savaş öncesi böyle bir plan çerçevesinde öldürüldüğü ihtimalini güçlendirmektedir (Tagrıberdi, 2013, s. 435) . Nitekim Kara Yusuf, 1409 yılında Mardin'i ele geçirdiğinde kızını son Artuklu Beyi Melik Salih'e vererek Musul'a göndermişti. Ancak Melik Salih kısa süre sonra şüpheli bir şekilde ölmüştü (Aka, 2001, s. 8).

Kara Yusuf vefat ettiği vakit yanında oğullarından hiçbiri yoktu. Kuvvetleri derhal dağılmış, soyup elbiseleri alınmış, hatta küpelerini almak için kulağı kesilmiştir (Uzunçarşılı, 2011, s. 182). Kara Koyunlu ordusunda öyle bir karışıklık zuhur etmişti ki, kendilerini zaferden zafere koşturmuş olan hükümdarlarını yakışır bir şekilde defnetmek kimsenin hatırına dâhi gelmemiş, herkes başının çaresine düşmüştü. Vefatının ertesi günü cesedi Tebriz'in muteber şahıslarından Seyyid Muhammed-i Keçeci tarafından Tebriz'e nakledilmiş ve oradan Erciş'e götürülerek, ecdadının kabirlerinin yanına gömülmüştür (Mîrhand V, 1358, s. 1155). Türbesinin bugün yeri bilinmemekle birlikte, Erciş yakınlarında bulunan *Anonim* ya da *Zortul Kümbeti* adıyla anılan kümbetin Kara Yusuf'a ait olabileceği değerlendirilmektedir (Gündoğdu, 2004, s. 168). Kara Yusuf'un Erciş'te bir de zaviye yaptırdığını bilinmektedir. XV. yüzyılın sonlarında Uzun Hasan'a elçi olarak Tebriz'e giden Memlûk komutanı Yeşbek'in elçisi İbnEca et-Türkî, yolu üzerinde Erciş'te Kara Yusuf'a ait bir zaviyede konakladığını kaydetmektedir (Eca, 2018, s. 77) .

Kara Koyunlu Devleti'nin esas kurucusu olarak değerlendirilen Kara Yusuf Baranî, otuz yıldan daha fazla süren saltanatında büyük başarılar elde ederek, dikkatleri üzerine toplamıştır. Sürekli mücadelelerle geçen hayatında Kazvin'den Erzincan'a, Bağdat'tan Şirvan'a geniş coğrafyada hâkimiyetini tesis etmeyi başarmıştır. Başarılı bir harp adamı olan Kara Yusuf, hükümdarlığı boyunca başta Ak Koyunlular ve Timurlular olmak üzere çevresinde korkuya dayalı bir hayranlık uyandırmıştır. Bunun en güzel örneğini, 1420 yılı içinde Kara Koyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un üzerine yürüyen Şah-Ruh'undavranışı açıkça göstermekteydi. Nitekim Şah-Ruh bir yandan sulh için Kara Yusuf'a elçiler gönderirken, diğer yandan güzergâhında bulunan bütün türbeleri ziyaret ediyor ve zaferin kendisinde kalması için Tanrı'dan niyazda bulunuyordu. 200 bin

kişilik Timurlu ordusu en küçük erinden komutanlarına kadar endişe içindeydiler (Rumlu, 2006, s. 122-123; Aka, 1994, s. 117-118). O'nun dilden dile dolaşan kahramanlıkları öldükten sonra da bitmemiştir. Öyle ki, Erci'si ele geçiren Şah-Ruh'un ordusundaki askerler, Kara Yusuf'un mezarını açarak, bu Türkmen beyinin cesedini teşhis etme ihtiyacını hissetmişlerdi (Sümer, 1992, s. 112-115).

Kara Yusuf, iyi bir harp adamı olmasının yanında adil bir hükümdardı. Hükmettiği geniş topraklar üzerinde yaşayan tebaasını din farkı gözetmeksizin idare etmiştir. Bu bağlamda yalnız Müslüman halka değil, gayrimüslimlere karşı da adil ve hoşgörülü idi. Bazı Ermeni kaynakları, O'nun Hristiyan halka, papazlara ve kiliselere karşı hayırsever bir hükümdar olduğunu kaydetmektedirler. Öyle ki, Kara Yusuf'un vefatını müteakiben bilhassa Ermenilerin yaşadıkları yerlerde asayiş bozulmuş, Kara Koyunlu ordusundaki askerler sağa sola sataşmaya başlamışlardı. Bu durum Ermeni ahalinin sosyo-iktisadi hayatını olumsuz etkilemişti (Andreasyan, 1972, s. 103-104; Paydaş, 2021, s. 311-312).

Kara Yusuf, adil bir hükümdar olduğu kadar teşkilatçı bir kişi olmasıyla da ön plana çıkmaktadır. Zira bu kabiliyetleri sayesinde Doğu Anadolu başta olmak üzere Azerbaycan ve İran coğrafyasına dağılmış Türkmen aşiretlerini bayrağı altında birleştirebilmiştir. Komutası altındaki kalabalık ordunun düzenli bir şekilde maaş alması için bir mali teşkilat kurmuştu (Uzunçarşılı, 2011, s. 207). Cesareti ve kararlı duruşu sayesinde Türkmenler arasında büyük bir itibara sahipti. Etrafına toplanan Türkmen beylerine hitaben; *“Atalarımızın ve dedelerimizin izinden gitmemiz gerekir; Yazın Aladağ yaylasına, kışın da Diyarbakır ve Fırat sahili kışlağına gidelim. Çağatay ordusuyla savaşmamız doğru olmaz”* deyince Türkmenler; *“Eğer Sahib Kıran'ın (Timur) Azerbaycan'da tuttuğu emirler hayatta kalsalardı biz onlarla savaşmazdık. Fakat Mirza Ebu Bekir, onları öldürüp yerlerine getirip yücelttiği rezillerden hiçbir zaman korkmayız”* diye karşılık verdiler. Kara Yusuf, Türkmen emirlerinin bu sözlerinden memnun olmuştu (Mîrhand V, 1358, s. 1136, Rumlu, 2006, s. 55).

Kara Koyunlu hükümdarının teşkilatçılığının diğer bir yönü de siyasi evlilikler vasıtasıyla yerel yönetimleri yanına çekme politikası olmuştur. Nitekim Şam'da hapisten kurtulup, ata yurdu Bitlis'e vardığında şehrin hâkimi Emir Şemseddin, Kara Koyunlu beyini çok sıcak karşılamış ve ona değerli armağanlar sunmuştu. Bu yardımlarına karşılık Kara Yusuf, kızını Emir Şemseddin'e vermiş ve kendisi de hizmetçileri ve maiyetiyle birlikte kışı Emir Şemseddin'in yanında geçirmiştir (Şerefhan, 1990, s. 434; Minorsky, 1977, s.1100)

Kara Yusuf Baranî, güçlü bir Türkmenlik şuuruna da sahipti. Bunu her defasında dile getirmekteydi. Dönemin kaynakları tarafından da Kara Yusuf

Türkmanî diye anılmaktaydı. Bunu Ak Koyunlu lideri Kara Yülük Osman Bey'e; *Biz ikimiz de Türkmeniz, bundan fazla birbirimizle uğraşmayalım. Senin iyi tanıdığın, bildiğin Rum ve Suriye halkıyla meşgul olman, benim de Çağatay'a gitmem devletimizin selameti bakımından en makul ve uygun davranış olur.*" sözlerinde de açık bir şekilde görmek mümkündür (Tıhranî I, 1993, s. 58-59; Rumlu, 2006, s. 54; Woods, 1993, s.85). Bu teklif sonuç vermemiş olsa da Kara Yusuf'un ileri derecede bir Türkmenlik şuuruna sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Kendisinin daima Türkmen olduğunu söylemekle beraber, dönemin siyasi teamüllerinden dolayı İlhanlı ve Celayirli geleneklerine bağlı kalmıştır. Bu bağlamda Sultan Celayirli Ahmed'in anne tarafından soyu, İlhanlı hükümdarı Argun Han'a dayanıyordu. Bu sebeple İlhanlıların yıkılmasından sonra Celayirli yönetimi meşru sayılmıştır. Celayirli hükümdarının onayı olmadan bir aşiret reisinin hükümet kurması mümkün değildi. Bundan dolayı Kara Yusuf, Sultan Ahmed'in manevi evlat olarak kabul ettiği Pir Budak'ı hükümdar ilan ettirmek suretiyle saltanatını da meşru bir zemine oturtmuştur (Mîrhand V, 1358, s. 1137; Uzunçarşılı, 1998, s. 268).

Kara Yusuf, Pir Budak'ın saltanat alametlerinden olmak üzere ülkesinin muhtelif yerlerinde, üzerlerinde oğlu ve kendisinin adları yazılı bakır ve gümüş sikkeler kestirmiştir. Bu bağlamda Kara Yusuf Bey'in, "*Nuyan-ı Azam Cemalüddin Yusuf hullidemülkühu*" ibaresiyle Bağdat, Hille ve diğer mahallerde basılmış gümüş paraları olduğu gibi, "*Es-Sultanı Âlem Pir Budak Han Şah Yusuf*" ibareli oğlu Pir Budak'la müşterek sikkeleri de vardır (Tevhid IV, 1321, s. 446-470; Uzunçarşılı, 1998, s. 268-288). Kara Yusuf Bey, daha sonra Sultan Ahmed'i esir edip, Azerbaycan hükümetini altın damgalı menşurla istihsal ettikten sonra efendisini öldürmüş ve bu sayede onun memleketlerinin çoğuna sahip olmuştu (Mîrhand V, 1358, s. 1141-1142; Rumlu, 2006, s. 84; Keleş, 2018, s. 226).

Kara Yusuf Baranî'nin altı oğlu vardı. Bunlar içerisinde yukarıda bahsedildiği üzere Pir-Budak, veliaht olarak belirlenmiş ancak 1418'de Ak Koyunlularla yapılan bir mücadele sırasında hayatını kaybetmişti. Dolayısıyla Kara Yusuf öldüğünde diğer beş oğlu hayattaydı. Bunlar; Şah Mehmed, İskender, İspend (İsfahan), Cihanşah ve Ebû Said idi.

SONUÇ

Evvela ifade etmeliyiz ki, çalışma hazırlanırken kaynak sıkıntısı çekilmemiştir. Dönemin bilhassa siyasi, askeri gelişmeleri hakkında yeterli derecede Farsça ve Arapça yazılmış kaynaklara ulaşılmıştır. Bunun yanında

yörede faaliyet gösteren manastırlarda tutulan Ermeni yazmaları ile seyyah raporları da diğer kaynaklarda görülmeyen hususlarda verdikleri malumatlarla araştırmaya büyük katkı sağlamışlardır. Ancak sözü edilen kaynaklarda Kara Yusuf Baranî'nin dünyaya gelişi, çocukluk ve ilk gençlik yılları hakkında hiçbir malumatın bulunmadığını üzüntüyle ifade etmeliyiz. Bunun haricinde O'nun siyasi ve askeri mücadeleleri ile ön plana çıkan kabiliyetleri konusunda tatmin edici bilgilere ulaştığımızı söyleyebiliriz.

Buna göre, Kara Yusuf Baranî, İlhanlı Devleti'nin dağılmasıyla birlikte başlayan hâkimiyet mücadelelerinde yorgun düşmüş Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Batı İran'da meskûn başlıca Türkmen aşiretlerine bayrağı altında yeni bir gelecek vad ederek, zor bir coğrafyada kararlılıkla ayakta kalmayı başarmıştır. Emir Timur gibi güçlü bir hükümdar karşısında bile aldığı yenilgilere rağmen, her defasında geri dönmüş ve mücadelesini sürdürmüştür. Onun bu kararlı tutumu, Türkmen beylerinin etrafında birleşmesini sağlamıştır. Aldığı bu destek neticesinde Kara Yusuf, kısa sürede Timurluları ata yurdundan söküp çıkardığı gibi oldukça geniş bir sahaya da hükmeder hâle gelmiştir. Böylece sahip olduğu topraklarda yaşayan farklı inanç gruplarına karşı adil bir yönetim sergilediği kabul edilen Kara Yusuf Baranî'nin oğullarına güçlü bir devlet bıraktığı görülmektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Agacanov, S. G. (2004). *Oğuzlar*. (Ekber N. Necef vd, Çev.). Selenge Yayınları.
- Aka, İ. (2001). *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*. TTK Yayınları.
- Aka, İ. (1991). *Timur ve Devleti*. TTK Yayınları.
- Aka, İ. (1994). *Mirza Şah-Ruh ve Zamanı*. TTK Yayınları.
- Atsız, H. N. (2013). *Üç Osmanlı Tarihi (Oruç Beğ Tarihi, Dastan ve Tevarih-i Al-i Osman, Behcetü't Tevarih)*. Ötüken Yayınları.
- Clavijo. (1993). *Anadolu, Orta Asya ve Timur*. (Ö. Rıza Doğrul, Çev.). Ses Yayınları.
- Devletşah. *Tezkire-i Devletşah III, IV*. (Necati Lügal, Çev.). Tercüman Yayınları.
- Eröz, M. (2015). *Doğu Anadolu'nun Türklüğü*. Ötüken Yayınları.
- Esterâbâdî. (1990). *Bezm ü Rezm*. (Mürsel Öztürk, Çev.). TTK Yayınları.
- Paydaş, F. (2021). Kara-Koyunlu ve Ak-Koyunlu Devletleri yönetiminde Ermeniler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 127(251), 309-324.

Kara Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Emir Kara Yusuf Baranî: Mücadelesi ve Şahsiyeti

- Golden, P. B. (2012). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (O.Karatay, Çev.). Ötüken Yayınları.
- Grousset, R. (2010). *Bozkır İmparatorluğu (Attila, Cengiz Han, Timur)*. (M. Reşat Uzman, Çev.). Ötüken Yayınları.
- Gündüz, T. (2009). *Bozkırın Efendileri (Türkmenler Üzerine Makaleler)*. Yeditepe Yayınları.
- Hasan-ı Rumlu. (2006). *Ahsenü't-Tevârih*. (Mürsel Öztürk Çev.). TTK Yayınları.
- Hondmir. (1934). *Habibü's-Siyer*. III. (M. DebirSiyâkî, Nşr.). İraniyat yayınları.
- Andreasyan, H. D. (1972). XIV ve XV. Yüzyıl Türk Tarihine Ait Kronojiler ve Kolofonlar. *İ.Ü.E.F.T.E.D*, III/3, 83-149.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. TTK Yayınları.
- İbniArabşah (2012). *Acaibu'l-Makdur*. (Ahsen Batur, Çev.). Selenge Yayınları.
- İbnEcâ (2018). *İbnEcâ Seyahatnamesi*. (Mehmet Şeker, Çev.). Ötüken Yayınları.
- İbniTagrıberdi (2013). *En-Nücumu'z-Zahire*. (A.Batur, Çev.). Selenge Yayınları.
- İdris-i Bitlisi. (2008). *HeştBihişt II*. (Mehmet Karataş, Selim Kaya ve Yaşar Baş, Haz.). Betav Yayınları.
- Kafalı, M. (1989). "Timur", *İA*. XII. MEB Yayınları, 336-346.
- Keleş, E. (2017). Doğu Anadolu'da Kara Koyunlu- Timurlu mücadelesi ve Eleşkirt meydan muharebesi. *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ 2*, 218-236.
- Kırzioğlu, M. F. (1952). *Dede Korkut Oğuznameleri*. I. Kitap, Burhanettin Erenler Matbaası.
- Mîrhand. (1358). *Tahrir-i Ravzatu's-Safa* (5.kısım). (Dr. Abbas Zeryab, Nşr.). Çaphâne Basımevi.
- Şâmî (1987). *Zafername*. (Necati Lugal, Çev.). TTK Yayınları.
- Sanjian, A. K.(1969). *Colophons of Armenian Manuscripts (1301-1480)*. A Source for Middle Eastern History. Harvard University Press.
- Spuler, B. (2011). *İran Moğolları (Syaset, İdare ve Kültür, İlhanlılar Devri 1220-1350)*. (C. Köprülü, Çev.). TTK Yayınları.
- Sümer, F. (1953). Döğerlere Dair. *Türkiyat Mecmuası*, X/0, 139-158.

- Sümer, F. (1970). Anadolu'da Moğollar. *SAD I*. TTK Yayınları. 1-147.
- Sümer, F. (1977). Kara Koyunlular. *İA*. VI. MEB Yayınları, 292-305.
- Sümer, F. (1992). *Kara Koyunlular*. I. TTK Yayınları.
- Yezdî. (2013). *Zafername I*. (Ahsen Batur, Çev.). Selenge Yayınları.
- T'ovma Metsobets. (1987). *The History of Tamer Lane and His Successors*. (Robert Bedrosian, İngilizce Çev.).
- Tıhranî. (1993). *Kitâb-ı Diyârbakriyya I*, (Necati Lugal-Faruk Sümer, Çev.). TTK Yayınları.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş I*. Enderun Yayınları.
- Yıldız, H. D. (2007). *Makaleler III*. (E. S. Yalçın vd, Çev.). Berikan Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

As a result of Mongolian pressure, the Qara Qoyunlu Turkmans, departing from their homeland in Turkestan, first came to Iran and then to Eastern Anatolia and settled around Bitlis. In the power struggles that started during the disintegration of the Ilkhanid State, they first sided with the Sultans and preserved their homeland. With the strengthening of the Jalair dynasty, they acted according to them and began to gather the nomadic Turkmans around them between Erzurum and Mosul. In the mentioned periods, there was a Turkman chief named Bayram Hodja at the head of the Qara Qoyunlu people. It is seen that the Qara Qoyunlu were ruled by Qara Muhammad since the 1380s, and their loyalty to the Jalairs continued in his time. During this period, the region began to come under the rule of a mighty ruler like Timur. Therefore, while the Qara Qoyunlu were struggling with their overlord Jalairs on the one hand, they had to protect their homeland against Timur on the other. Kara Mehmed, who had successful struggles against Timur, was killed by Pir Hasan, who came from a related tribe, as a result of the leadership fight.

There are many names of leaders who established a state in Turkish history and deserve to come to the fore because of their skills. Like Bumin Kagan, Alp Tigin, Selcuk Bey, Osman Gazi and Mustafa Kemal. These heroes, to whom we can add many more, took the initiative in difficult times and changed the course of societies. XIV. The geographies of Eastern Anatolia, Azerbaijan and Iran, which went through complete chaos at the end of the century, were witnessing such a process. On the one hand, the struggle for dominance between the Ilkhanid

remnants, and on the other hand, the endless frictions of the Aq Qoyunlu and Qara Qoyunlu Turkman tribes, especially in Eastern Anatolia, brought the region to the brink of a socio-economic impasse. As if all this were not enough, the mentioned region was also battered by Timur's campaigns and was dragged into instability.

The aforementioned Qara Yusuf Baranî promised a new future under his banner to the main Turkman tribes settled in Eastern Anatolia, Azerbaijan and Western Persia, which got tired in the struggles for dominance that started with the dissolution of the Ilkhanid State. It has managed to survive with incredible determination in a difficult geography. Thanks to his determined attitude and organizationalism, he managed to unite the Turkman lords around him. Qara Yusuf, who came to the stage of history in such a period, first won the fight for leadership in the dynasty, then declared his independence by ending the Djalair Dynasty. Despite the defeats he suffered even against a powerful ruler like Amir

Timur, he always returned and continued his struggle with determination. Thanks to his tireless struggles against Amir Timur, he united the Turkman tribes under his banner, while at the same time dismantling the Timurids from Western Persia, Azerbaijan and their ancestral homeland, Eastern Anatolia, he acquired a huge country. Qara Yusuf, who showed a fair administration against the different faith groups living in these lands, left a strong state to his sons.

The fact that an independent study has not been conducted on Qara Yusuf, who created a great state from a tribe, has drawn our attention to this issue. While preparing the study, primarily the sources that were witnesses of the period were taken as the basis, but the records of the travelers who gave information about the political, social and economic situation of Eastern Anatolia and Azerbaijan in the same period and the works written in different geographies such as Egypt, Syria and Turkistan were not neglected. In addition to these sources, both domestic and foreign research works related to the subject were also used. Unfortunately, we have to express with regret that there is no information about Qara Yusuf Barani's birth, childhood and early youth, neither in our main sources nor in others. Despite this, we hope that this study, which deals with the struggles of Qara Yusuf, the founder of the Qara Qoyunlu State, and some prominent features, will contribute to Turkish history.